

8/A

Peterdi Nagy László:

Bejelentés nélkül.
amatőr kísérlet
a Kassák Lajos Irodalmi Díj elnyerésére

„Kerületünk ebben az évben ünnepli önálló közigazgatási egységgé válásának 75. évfordulóját” – emlékeztet az Önkormányzat honlapja. Lehet, hogy ez a pályázat nemcsak a kerek évfordulónak szól azonban, hiszen több évre tekinthet vissza maga is. – „Célja „a kerületben élő hivatásos írók és költők megbecsülése, támogatása, valamint a tehetséges amatőr irodalmi alkotók felkutatása”, olvasom a felhívásban. És felkapom a fejemet. – Csak nem éppen a magamfajta, szégyenlős pályakezdők felkutatásáról van itt szó? Akik előbb adták férjhez a lányukat, és mentek karkedvezményes nyugdíjba, mint hogy megjelent volna az a két vacak verseskötetük is? Akik így aztán, szekértáborok és klubok, kiadók és pályázatok, ösztöndíjak és szervezési kísérletek nélkül, a *Napsugár fiúk* afféle, lakótelepi kiadásában tesszük-vesszük itt most magunkat?

Egyéb pályázatokat is olvas az ember, persze. - „Az Emberi Erőforrások Minisztériumának Szociális és Családügyért Felelős Államtitkársága a korábbi évek sikerére tekintettel újra meghirdeti élet- és/vagy házasságtörténeti írói pályázatát. /.../ Az idősebb nemzedék megtanult együtt élni azzal, hogy soha nem lehet olyan helyzet, hogy valami ne hiányozna, időskorára azonban 'az öregedő embernek nem a hiányai, hanem a többlete fáj legjobban, de nem tudja senkinek odaadni.'” (Jókai Anna).

Lám csak! Nem is olyan régen még félreszocializált panelprolik voltunk. Mostan meg, ha nem tévedek, fel vagyunk fedezve. - A „többleteinkkel” együtt. Félre azonban az ízetlenkedéssel, a gyomorsav-túltengés és nyombélfekély, meg a kezeletlen fogak okozta, rossz szagú tréfákkal! Mint frissen szocializált (kapitalizált) tehetségek, nézzük a dolgokat az egyetlen fizetőképes, vagyis a politikai oldalról! - Csaknem egy negyedszázadnyi „szociális piacgazdálkodás” után, vajon miért éppen most jutottunk eszébe az emberi erőforrások kezelőinek? Csak nincs valami „helyzet” már megint? Teljesen mindegy, hogy milyen, mert mindenképp nekünk kell majd megoldani. És éppen itt, a kultúrában! Mivel hogy, ez az egyetlen hely, ahol nálunk a dolgokat manapság meg lehet oldani. - Úgy-ahogy. - Kormány-, nemzedék-, vagy rendszerváltást mímelve. - Proletár-, szocialista- és demokratikus, esetleg információs és technikai, palota- és fülkeforradalommal. - Vagy akár a nélkül is. Bízzák csak ránk! Azt hiszik talán, hogy van egyéb választásuk? – A fiatalok? Ugyan kérem! Azok csak az Internetet bújják. – Inter net. Mi köze van ennek az élethez, akarom mondani, a politikához, egyáltalán? Csak rontják a szemüket vele. Ráadásul, volt képük felmondani a nemzeti, nemzedéki együttműködést. - Nem akarnak hitelből tanulni, aztán meg ránk dolgozni. Ezeknek nem elég semmi sem. Most aztán, tessék, mehetnek világgá!

Mi, öreg csatalovak azonban, maradunk. Mi, naná, hogy értjük az idők szavát! Hiszen életünk során meggyőződhattünk már néhányszor róla: egy jó időben, jó helyen megfűjt trombita többet ér ilyenkor, mint akármilyen íróiskola. És nem mondja egyikünk sem, amit Mikszáthnak még odavetett egy-két veterán, amikor fel akarta támasztani őket az Új Zrínyiaszban: *"Nekünk ugyan ne trombitáljanak!"*. Akár piros szegfűs, akár narancsszínű szemfedőt hordunk is éppen, nekünk elég egy pályázat. - És már pattanunk is a koporsóból kifelé. Addig pedig, éberren szunyókálunk. Hiszen illik ránk az is, hogy - öreg kuvaszok az istálló küszöbén. És, álmodunk. Mi láttuk még '68-at itt, „Kelet-Európában”, ahogyan akkor neveztek bennünket az anyaországiak. És tulajdonképp ezeket a még hamisítatlan, bumfordi orosz tankokkal eltiport nemzeti feltámadásokat álmodjuk mi tovább, most már, színesben.

2010. őszén, talán épp a választási eredményekre válaszul, az Új- lipótvárosi Klub Galéria egy „adományos filmklubot” szervezett A legendás hippi korszak címmel. A *Jézus*

Krisztus Szupersztár, a Szelid motorosok, az Eper és vér, a Zabriskie Point, az Iff, a Hair és a Woodstock volt újra műsoron. És a vetítések, egészen váratlanul nagy sikert arattak. Zsúfólásig megtelt a pince 20-tól 70-éves korú, aktív hippikkel. És még adakoztak is, a körülményekhez képest, elég bőkezűen. De hát, ebből még nem lehet fenntartani egy klubot! '68. szellemét meg nem kell feltámasztani, mert az él és virul. - Az egykori forradalmár diákok újra elfoglalták az egyetemet, ezúttal az ülepükkel, és tükörfényesre ülték a padokat. Azután meg, átvették szépen a papa üzletét a Belvárosban. Azt hittük, hogy ezzel aztán mi is megnyertük a főnyereményt. Rá kellett azonban, hogy jöjjünk: Strasbourg messzi van, és legalább három feje, meg ugyanannyi ezer eurója kell, hogy legyen annak, aki az igazságát ott keresi.

Az igazság, mint évszázadok óta, most is a könyvekben van, természetesen. De hol vannak a könyvek? - „Hol vannak az embertragédiák?” A frissen kikiáltott Magyar Köztársaság első szabadon választott országgyűlésében Mécs Imre tette fel ezt a kérdést először. Mert kiderült ám, hogy nem voltak tele az asztalfiókok már akkor sem kiadatlan remekművekkel. Hogy nagyjaink még az” átkos” legvégén is, főként azt írták csak, amire szerződésük volt. – Hiába elég magas volt a rezsije az új-lipótvárosi öröklakásoknak is. És mai klasszikusaink nem akartak úgy járni, mint Madách Imre képviselő úr, a második nemzeti tragédiánk szerzője. Vagy akár úgy, mint az elsőé, Katona József kecskeméti főügyész úr. - Megküldték a kéziratot az ismerőseknek, és azok dicsérték is nagyon. De amint néhány jeltől kiderült, igazából nem olvasta el egyikőjük sem.

Az emberi erőforrások mai kezelői már lejjebb adják valamivel. - Nem a halhatatlanokon próbálják bevasalni közvetlenül „*a kor foglalatját és rövid krónikáját*”, hanem rajtunk, sóher amatőrökön. Így olcsóbb valamivel, főként pedig, nem ráz. Térjünk is rá akkor mindjárt erre, a mi utunkra!

Kassák, mint amatőr

„Pályázni lehet a rendszeresen publikáló ismert íróknak vers és próza kategóriában, valamint, amatőr kategóriában bármilyen irodalmi alkotással”. Mit jelenthet vajon ez a mondat? Jelenthet egyfajta könnyítést is, persze. - Az amatőrök csak ne kínlódjanak, úgymond, a próza ritmusával, meg a vers lábával, ha egyszer nem értenek hozzá! Tőlük az anyag kell csak, a story. Ha szükség lesz rá, majd a megfelelő formába önti azt egy ismert író. - Mondjuk, Jókai Anna!

Adjuk hát oda nekik, ha már ilyen szépen kérik! Mivel azonban, mindannyian megöregszünk, sőt meg is halunk egyszer, ne törődjünk már ilyen könnyen bele az emberi erőforrások, valamint a tartalom és a forma kapcsolatának ilyen primitíven egyszerűsítő felfogásába! Legalább itt, Angyalföldön ne, a Kassák Lajos megálmodta forradalom talán legutolsó harcálláspontján! Mert lehet, hogy éppen ezek a 100 éves gondolatok azok, amelyeket olyan lázasan keresünk. – Európa 20. századi háborúinak és forradalmainak végső tanulságaként, egy nagy „paradigmaváltás”, amely mindnyájunk számára érthető és elfogadható. Lehet, hogy nem a panel, a köz-gyógy, vagy a fedélnélküliség származás romantikája, hanem éppen ez lesz az öreg csatalovak „többlete”. - A szellemi világforradalom egyre közeledő ágyúdőrejének és trombitaszavának meghallása. - Az új energiaforrás, amelyet Bush elnök „új demokráciáknak” hívott, Orbán Viktor pedig, Európa motorjának nevez. Az a felfedezés, hogy ennek a motornak a teljesítménye ma már nem lóerővel, hanem szellemi teljesítményekkel mérhető. Ezért van, hogy a 20 éve még a történelem végét jövendölő liberális Fukuyama és a marxista Slavoj Zizek is az új, globális középosztály forradalmáról beszél. - A török, görög, és brazil, a portugál és spanyol értelmiség szabadságharca számára készítenek új ideológiát.

Kassák egyik első, bohóc ruhás hőse volt annak az avantgárdnak, amely újra és újra magával ragadja nálunk is a gondolkodókat és művészeket. Mivel különböző, a botfülűek

számára nehezen megközelíthető műfajokban és művészeti ágakban tevékenykedett, hosszú ideig bújócskázni tudott Lukács György „paradigmáival”. Életműve mégis Révai József és a keze alá dolgozó, „alkalmazott tudományok” akadémikusainak a prédája lett. Nekem a mozgalom másik két nagy alkotójával, Uitz Bélával és Mácza Jánossal volt közvetlen kapcsolat, akiket életben találtam még Moszkvában, ahová a Hóman Bálint és Klebensberg Kunó meg Révai és Aczél kultúrpolitikai egereinek „rágcsáló bírálóira” elől menekültek. A zsidó negyedben, a Malaja Bronnáján telepedtek le, Efrosz színháza mellett, boldog aspiráns korom színhelyén. És a hely szelleme csodát tett, ezúttal is. Alig egy emberöltővel a szovjet tudományba és művészetbe való, többé-kevésbé békés beilleszkedésük után, de még évekkel '68 előtt, innét indult ki Kelet-Európa színházi forradalma. Pasarét és Rózsadomb, meg a proletáriátus többi kelet-európai fellegvára lakóinak kezén ez csakhamar „bársonyos forradalom” szelődött és züllött. A különböző puccsokban és palotaforradalmakban alaposan elgyengülve, végül a Parlament piros bársonyszékeibe és a Nemzeti Színház lila plüss zsöllyéibe roskadt bele.

A nemzetközi helyzet Moszkvában viszont, egyre csak fokozódott. Elkezdődtek a rehabilitációk, de a szovjet élet hűséges torzképének, a légerek világának hiteles ábrázolása továbbra is tabu maradt. Varlam Salamov elhallgattatása bebizonyította, hogy a Hruscsov közbenjárására nagy csinnadrattával megjelent *Iván Gyenyiszovics egy napja* kivétel volt csupán. A prágai beavatkozáshoz közeledve, a Kreml uraival jó kapcsolatot ápoló Furceva miniszter asszonyhoz már egy Jevtusenko, vagy Voznyeszenszkij sem tudott többé közel férközni. *"Művészeti problémákra használjon kámfor injekciót!"* - biztatta őket az egyik unalmas értekezleten Rajkinnak írt kupléjában az aspiránsvezetőm, Papernij doktor úr. De nemsokára kizárták a pártból őt is egy látványos taggyűlésen. - Idegességemben babrálni kezdtem a belvárosi csúcsforgalomban araszoló egyik trolibusz útvonal jelző tábláját. A peronon szorongó többi utas ügyet sem vetett rám. De a tömött kocsi belsejében egyszercsak felpattant egy öregúr, és azzal kezdett meg vádolni nagy hangosan, hogy meg akarom változtatni a közlekedés jól bevált rendjét. – Hagyja békén azt a táblát! Jó helyen van az! Az utasok fáradtan hallgattak. Aztán valaki felnevetett, de már szintén nagyon idegesen.

Efrosz az első infarktust még 1965-ben kapta, a tornacipős, farmer nadrágos *Sirályért*. A kádertemetőnek megrendezett *Cseresznyéskertért* kapott, negyedik infarktus vitte aztán el. - Miközben én a segédrendezőknél járó, egyik kis bicegő asztalon a Csehov drámák modern színrevitelének dilemmáit taglaló kandidátusi disszertációm fogalmazgattam. A magyar irodalom talán legnagyobb példányszámokat elérő külföldi fordítója, Jurij Guszev barátom pedig, aki akkor a Gorkij Világirodalmi Intézet pártszervezetének a titkára volt, Kassák Lajosról írta a disszertációját éppen. A közösen megélt események után kérdezősködve, sok finom uzsonnát fogyasztottunk el így a Malaja Bronnáján, Mácza Jánoséknál. Új hangú, nyílt szemléletű munkáját nem engedték megvédeni neki mégsem, amíg le nem váltották a titkárságról. – Nehogy már a nyúl vigye a puskát! De most nálunk megkapta, lám, a Balassi kardot! És nagyon elégedett vele. Mécs Imre kedvéért, lefordította még az *Ember tragédiáját* is.

Isten ments, hogy ilyen emelkedett dolgokon viccelődni kezdjek! Mindezzel arra szeretnék csak figyelmeztetni, hogy dolgok nem olyan egyszerűek ám, mint a vénhedt panelprolik „többletét” a megfelelő formába öntő neves írók, „az emberi lélek mérnökei” néha elképzelik. Éppen Kassák bizonyította be ezt a legmeggyőzőbben. – Bármit ábrázolt is, mindig valami egészen újat mondott róla. És az a valami szorosán kapcsolódott mégis az élet megszokott, mindennapi dolgaihoz. – „Amatőr” volt, igen, sok mindenben majdhogyan nem dilettáns. De talán, éppen ezért, „alternatív” művész lett. – Mind képzőművészeti, mind irodalmi műveiben meg tudta teremteni a valóság teljes értékű, totális képeit. Nem mindenkinek sikerül ez, aki avantgard művésznek tartja magát. De azért csak persze, próbálkozzunk vele!

A „zembereknek” ugyanis, éppen most lett már nagyon elegendő a posztmodernből. Kiderült, hogy bármilyen megszállott is, önnön magával képes foglalkozni csak. Ezt szemléltetik az olyan találós kérdések is, mint amelyek Németh Ákos és Lovas Anita *Definíció* címmel ellátott (a műsorajánlóban a gyengébbek kedvéért: „found - scenesnek” nevezett) „talált jelenetei” voltak az idén nyáron a Zsámbéki Színházi Bázison. Amelyekről így nyilatkoztak az alkotók: „*Sokadik kísérlet annak megfogalmazására, mi ez a szar, ami körülvesz minket, mi ez a dzsuva, amibe már megint beleléptünk. Gyűlöletrend, narkománia, és háztáji világvége. Álmomban az ég összehajlott, mint egy papírtekercs, és borzalmas dolgokat láttam. Halottakat láttam, és köztük magamat, és láttam minden mocskot és szennyet és gyűlöletet és közönyt, ahogy élek, és mint valami ködben, láttam egy angyalt, és azt mondta, Csík, büntetést érdemelsz, és akkor azt kérdeztem, miért? És láttam, mennyi szégyen és megalázás és harag vár rám a halálomig és mennyi buta kínlődás és unalom, és akkor azt mondta, próbára tettelek, és billeg a mérleg, és én akkor azt kérdeztem, MIÉRT? “*

Valóban, kinek, minek, és - miért? A „zemberek” tehát nem a rakétabázisra járnak a válaszáért. Otthon csücsülnek a panelben, és az esti katasztrófa filmet nézik. De titokban már egy újabb, bátrabb és mélyebb gondolatokra épülő, színesebb művészetre vágnak. Nem olyanra, mint ahogyan azt az Újszínházban művelik. Nem is olyanra talán, amelyet most Vidnyánszky Attila képzel a Nemzetiben. – Meg a Teátrumi Társaság, meg a Tokaji Íróklub, meg az egész Magyar Művészeti Akadémia! Hanem olyat, amelyet mi, mai nézők és olvasók fogunk majd kikényszeríteni belőlük. – Tisztelettudóan, de kérlelhetetlenül. Különben üresen maradnak a lila bársony zsöllyék, és polcon maradnak még a neves írók agyontámogatott és reklámozott könyvei is.

A legvakmerőbb forradalmárok nem ijednek meg ettől sem. A posztmodern és a posztkommunista művészetpolitika a megtevesztésig hasonlít egymásra ugyanis. Csakhogy, az utóbbi sokkal hamarabb lelepleződik. És mivel általában renyhe gondolkodású és megbízhatatlan ízlésű emberek művelik, sokkal nehezebb átmenteni. De azért persze, nem lehetetlen. Csak áldozni kell rá egy kicsit. - A művészek napi kapcsolatban vannak a közönségükkel. A színészek például, minden előadás előtt hosszan kémlelik a függönybe vágott kis kerek lyukon át a földszinten gyülekező nézőket. Ki jött el ma este? – kérdezzétek egymást, mielőtt felmegy a függöny. És nekik játszanak, egész este. Minden szavukat és mozdulatukat az ő lélegzetük ritmusához igazítják. Tudják, hogy ha egyszer megszakad ez a kapcsolat, akkor vége az előadásnak. Ettől van, hogy egy darab minden este más és más. – Mindig mások a nézők.

A tehetséges politikusok tudnak erről egyet-mást. Csakhogy őket lenről, a nézőtérrel igen nehéz befolyásolni már. Egy kicsit felkészületlenebbek, érzéketlenebbek és figyelmetlenebbek is az igazi színészeknél. Ezért hát, rászánják azt a kis pénzt, amennyi itt nálunk egy jó udvari népszínházra kell. És jól odafigyelnek rá, hogyan játszik a közönség.

„A nép hallgat.”

Néha bizony, így játszanak a „zemberek”. Puskin *Borisz Godunov*jában például, ugyanaz az ébredő, nyiladozó értelmű közönség a főszereplő, mint amely most nálunk az Örkény, a Katona, a Bárka nyikorgó székein fészkelődik. (Nem is játszhatták el soha, a szerzője életében!) - Jól összezavarták az éppen soron lévő „zavaros idő” önjelölt nemzetmentői. Csakhogy, éppen ezzel, alaposan ki is okosították őket! Az ún. „rendezői utasítások” félreérthetetlenül utalnak erre. A mű utolsó jelenetében például, amikor tudomást szerez Borisz gyermekeinek haláláról, „*A nép iszonyodva hallgat*”. Majd amikor az egyik bojár az új cár éljenzésére buzdítja őket, újra csak, „*a nép konok hallgatásba burkolózik*”. Az orosz szöveg egyetlen szóval fejezi ki ennek a hallgatásnak a módját: *bezmolvstvujet*. Németh László fordítása szó (szótár) szerinti: *hallgat*. Hubay Miklós így fordítja le ezt az ígét: *néma marad*. Én nem riadnék vissza azonban, azoktól a határozóktól sem, amelyek mindig

benne vannak egy ilyen képben: a nép konokul, szigorúan, sőt fenyegetően hallgat. A szerző éppen annak a változásnak érzékeltetésével fejezi be a művet, amelyen ezek az „emberi erőforrások” átmentek. - Az első jelenetben a nép hibátlanul végigjátszotta még a sok száz éves „választási” komédiát: napokig térden állva kérlelte Boriszt, hogy fogadja el a koronát. Most pedig, nem éljenzi meg az új cárt. Még a kancsukák csattogása közben is, „*bezmolvstvujet*”.

Kelet-Európában, sajnos, rendszeresen ismétlődnek ezek a „zavaros idők”. Ilyenkor nem segítenek már a „jó királyok”, és a bársonyos- meg fülkeforradalmak sem. Ilyenkor szokták elővenni mindig a Borisz *Godunovot*. Sztálin 1929/30-as Thermidora, az erőszakos kolhozosítás és iparosítás után, 1935 végén egyszerre tűzte műsorra Puskin remekművét Moszkvában a Művész és a Kis Színház, továbbá Mejerhold műhelye. Balszerencséjére, ez az utóbbi előadás volt a legjobb. Ezért, bár több élenjáró kortársi művet is műsorára tűzött gyors egymásutánban, bezárták a színházat. Mint tudjuk, ma már ennyi sem kell hozzá. Ezért is, nagyon várom már, hogy színre vigye valamelyik rendezőnk ezt a remekművet. Nagyon időszerű lenne már egy újabb találkozás a nép és az ő elite között. Érzik ezt fent, az udvarnál is. De úgy látszik, hogy félnek tőle egy kicsit. Megvárják legalább is, amíg a Nemzetiben felállítják az új díszleteket.

De, mondhatok valamit? - Nemcsak ők félnek ám, hanem mi magunk, a „nézők” is. Félünk, hogy nem tudunk eleget tenni a korszerű elvárásoknak. A politikai elemzők egyre szomorúbban állapítják meg, hogy gyávák vagyunk, lusták vagyunk, és ráadásul, nagyon egyoldalúan tájékozottak. És hogy, nemcsak tőlük szerezzük az információinkat. Valljuk be, hogy van is némi igazság ebben! A kissé egyoldalú történelmünk során nagyon hozzászoktunk már bizony, hogy csak úgy, félvállról „dobjuk le” a „közönség” szerepet. Már Arany János így fordította ezt a *Hamletben*: „*néma szereplők s nézők e darabban*”. - Annak idején nem tetszettünk forradalmat csinálni, most meg nem örülünk eléggé a tranzakciós adónak. Csakhogy, e miatt sem fogunk már forradalmat kirobbantani. Sokat, jaj de nagyon sokat kell még konvergálni minket, amíg csak tisztos európai polgárok nem leszünk! - Akiknek van kontinense, hazája és nemzete, de azért kedvenc mozija, kocsmája és pipája, sőt sakk- és kártyapartnere, szigete és parkja is.

Szerencsére ugyanis, nem mindegyik panellakó egyben proli is, ennek a szónak a régi jó, megszokott értelmében. Van közöttünk jó néhány Kossuth díjas író, művész és tudós is. A kerület vezetőivel évenként megtartott találkozókön derül ez mindig ki. - A tájékoztató előadások szünetében mi, amatőrök, köz-gyógy igazolványért hízelgünk az illetékeseknek. Ők meg, az igazi értelmiség, szükségesnek látják, hogy minden jelentős kérdésben kifejtsék a véleményüket, és tegyenek valamilyen javaslatot. Mint javíthatatlanul beképzelt, önimádó, önjelölt nevezetességek, ezzel ki is vívják persze, a magunkfajta, gondos hányavetiséggel méregdrágán kiöltözött prolik gúnyos megjegyzéseit. - „*Nehogy már a fák az égig nőjenek!*” Vagy, ami még rosszabb, „*a cseresznye rázza a fát!*” Valami lelkiismeret-furdalás a részünkről ez? - Kisebbrendűségi érzés? Vagy egyszerűen csak az a gyakorlati meggondolás, hogy miként lehet majd felcsavarozni az emléktáblájukat ezekre a szerencsétlen panelházakra? - Miért nem mennek meghalni az ilyenek inkább valamelyik elegáns budai kerületbe?

Az Új-Lipótváros, persze, az egészen más. A falak jól tartják a tipliket, és az értelmiség is szerényebb. Van neki – mire. „Jól összeugrottunk megint!” – kommentálta ifjú koromban a Vígsház körül akkor még jól látható belövéseket a 15-ös busz vezetője. Nem csupán Farkas Mihály bombabiztos páholyáról történt ilyenkor gúnyos említés, de a Visegrádi utcai és az éppen aktuális pártházról is, meg ’56-ról, természetesen. Kedvenc sofőröm, miközben ügyesen lavírozott a krumpliorrú Barkasok és hegyes orrú ZIL-ek, meg a füstölgő Wartburgok, Trabantok és Zsigulik között, egy szabályos városnéző szöveget mondott el. - Üdvözölte az utasokat, megvárta, amíg felszállnak, leszállnak, és kérte a fiatalokat, hogy

adják át helyüket az idősebbeknek. Közben pedig, mutogatta és magyarázta nekik a kerületet. Nem egyszerűen közölte a megállókat, fűzött mindegyikhez egy-egy történetet is. - Amint elhagytuk az Élmunkás teret, bekonferálta mindjárt Kun Béla és Révai József egykori lakását. Aztán elhaladtunk Hegedüs Géza bácsiék mellett, és érintettük azt a házat is, ahol Ruttkai Éva még Gábor Miklóssal és a kislányukkal, meg a nagymamával élt együtt.

Nagyon fiatal volt még mindenki. A gyereket a Szigeten levegőztették, sétáltatták és fagyiztatták. Ha meg kettesben akartak vitatkozni, veszekedni, vagy egyszerűen, beszélgetni, akkor csak le kellett szaladni az utca végén a rakpartra. Annyi sok író és művész adta már ki a gözt magából itt sétálgatás, kocogás, vagy a szokott baráti acsarkodás közben! - Somlai Arthur és Háy Gyula, Major Tamás és Várkonyi Zoltán, Horvai István. Csak a külföldön legismertebb magyar filozófus, Lukács György sovány, szemüveges bronzalakja álldogál a Szent István-téren továbbra is, idegenül. Kevesebbet szerepel már a hazai sajtóban, mint akár Aczél György, akinek az egykori ablakai olyan bizalmatlanul méregetik most is a túlsó oldalról. Ő pedig már nem lát semmit, nem hall semmit, és nem is mond semmit. Talán csak Fejtő Ferenc magányosabb ebben a parkban, aki hosszú életének legtermékenyebb éveit Párizsban élte le. A halála évfordulóján a mellszobor talapzatára tett babérkoszorút valaki a fejére tette fel, megóvni akarván a pajkos gyermekektől. - Sikerült is neki.

Hiába, nem jutunk az ötről a hatra, sehogyan sem! A proletárok bábfiguráinak akkori mozgatói azért csatolták Új-Lipótvárost Angyalföldhöz, hogy tanuljon tőle egy kis forradalmi romantikát. Az egykori polgári fészek most meg, éppen hogy tele van azoknak az emléktábláival, akik 1944. őszén, telén a Duna piszkosszürke habjaiban lelték halálukat. És nem is mindenkinek a származása miatt jutott ez a sors. - „Üldözöttek és ellenállók”, tájékoztat az emlékműre vésett felirat. Csak a véletlen műve, hogy nincsen közöttük azonban, Szép Ernő, vagy Szomory Dezső is, akik akkor egy rossz ritmusú mondaton, vagy egy banális jelzőn kívül, nemigen voltak képesek már ellenállni semminek és senkinek. Vannak korok, amikor ez is éppen olyan nagy hőstett azonban, mint a fegyveres ellenállás. És attól tartok, hogy nálunk csaknem minden kor ilyen. Ki győzné ezt emléktáblával?

Rossz lelkiismeretünknek főként olyan emlékművekkel áldozunk tehát, amelyeknél minden évben emlékbeszédeket tarthatunk, hogy jól elmagyarázhatjuk mindezt. Még mécseseket is helyezünk a vízre. Ezek az áldozatok tetemének útját kellene, hogy kövessék, végig a Dunán. Igen ám, de akkor a fővárosi hidak mind le voltak bombázva. A testek - a férfiak arccal le-, a nők pedig, felfelé fordulva - szabadon úsztak így lefelé, egészen Újvidékig. Most viszont, keringeni kezdenek az újjáépült, csodaszép hidaink lábánál, és besodródnak a vízre hajló bokrok közé. Így aztán, a korszak mindnyájunknál őszintébb tanúiként, a hajléktalanoknak az árvízről visszamaradt homokzsákokból eszkábált kunyhóiban kötnek ki. - A legjobb helyen! 1944. karácsonya után, amikor a budapesti lakásokban és légópincékben hosszú időre kialudt a villany, még neves íróink is ilyen mécsesek mellett írták az „embertragédiákat”. Lehet, hogy most is ez lesz a vége a dolognak? - Dupla fedelű helyett, fedél nélküli irodalom?

A reggeli kocogás és *brain storming* közben, erről a lehetőségről beszélgetünk panelszomszédokkal, a kávéházi mosogató öregfiúként foglalkoztatott performance művésszel.

- Angyalföldi gyerek vagyok én is, hörgi biztatóan. - Emlékszem, hogy gyerekkoromban kavicshegyek sorjáltak itt, végig a parton. Itt rakták le őket a kotróhajók és a Duna felső szakaszáról érkezett uszályok. Ebből épültek fel aztán az újpesti és az angyalföldi élmunkás lakótelepek.

- És itt öntötték vissza a dömperekről a maradék betont a mederbe péntek délutánonként a kiskatonák, akik a Hajdú megyei Építőipari Vállalat alvállalkozóiként, tulajdonképp elvégezték a munkát. - Csakhogy mielőbb legyen már vége a hétnek! Aztán, amikor lehúzódott a víz, a meder alján kiálltak a betontüskék, és valósággal felmetszték a kenek és

kajakok alját.

- Igen, volt itt egy csónakház is. De túl nagy luxus volt ez egy lakótelepnek. – Csak úgy lejönni délután, munka után, evezni egyet. Hát, lebontották. Lesz majd helyette luxus szálloda és luxus lakótelep. Panoráma kilátással.

- De a propellert visszahozták azért.

- Hogy átvigye majálisozni a proletár gyerekeket a Szent Margit, bocsánat, a Nyulak szigetére.

- Egyébként, nem a szigetre járnak ma már a prolik, egyszer egy évben ingyen lepényt enni. Hanem az Önkormányzat szociális osztályára, havi segélyért. Közelebb van, és sokkal kulturáltabb dolog is.

- Már nem sokáig.

- ?

- Elfogy azért egyszer a köztelkek eladásából származó kincse még Dáriusnak is, ugye. Aztán pedig, te lennél az egyetlen, aki nem fedezte még fel céduláimat a lámpaoszlopokon? Amelyeken a kéregetés helyett, valóságos cselekvésre szólítom fel a proletárgyerekeket?

- Persze, persze, hát ki nem ismeri ezeket az öntapadó matricákat ebben a kerületben? - "A légynek sem ART". "Légy óvatos, lehet, hogy ez egy műalkotás!"! És mindez egy fillér állami támogatás nélkül! Nem tartanám etikusnak, hogy miközben kulturáltan küldöm el a politikai és a hozzá tartozó intézményrendszer egészét a jó /.../ anyjába, közben meg alamizsnáért mosolyogjak, avagy beálljak a sorba a koldusszilkével. És van néhány fiatalabb kolléga is, aki így gondolkodik: Horváth Tibor, illetve Mécs Miklós és Fischer Judit.

- Igen, a „Szájjal és Aggyal festők társasága. Nekem engedd meg viszont, hogy bemutassam Erdős Virág József Attila díjas költőt, író, drámaíró.

- Halljuk, halljuk!

Na most akkor

*„na most akkor mondjátok meg nagyokosok, mi legyen,
ki ne legyen miközülünk maholnap és ki legyen,
ki rakja ki carrarai márvánnyal a klotyóját,
kinek pakoltassák ki a pénztárnál a motyóját, /.../
kinek legyen tiszta sor, hogy haladás vagy haza,
kinek legyen úgy, hogy többé ne mehessen haza,
kit várjon a boldogság kék tengerén egy bárka,
kit viszont a vácrátóti köztemető árka,
kinek jusson éppen elég hely az isten tenyerén,
Budafokon, Budaligeten és Mátra-terenyén,
Békésbe' és Hevesbe',
s ki menjen a levesbe.”*

- Bravó! Igazi proletár költészet! Szóval, akarom mondani, az Ideiglenesen munka és lakás nélkül nálunk állomásozó Bérből és Fizetésből Élők Hangja!

- Szép, és igaz is, persze. De én nem tudok mégsem meghatódni tőle. A költőnek joga van „csak” kérdezni. – Egy proletár költőnek is. De nem mindegy, hogy kitől várja a választ. - Kik azok a „nagyokosok”? Csak nem a politikai elemzők? Mert akkor, köszönöm szépen, nem vagyok kíváncsi a véleményükre! Erre nézve, már József Attila megmondta: „Lásd, harc az élet, ne tékozzal bizalmadat.” De ezek a levesbe menetelő elvtársak az óta, csak az én életemben, háromszor hagyták kiénekelni szájukból azt a bizonyos, vérben áztatott proletár sajtót: először a Gorenje-vel, aztán Gyurcsány Tony Blair paródiájával, majd Orbán Tell Vilmosával. Ugyan mit akarnak most még? Megválasztani a Duna jegén a globális tőke valamelyik megnyerő külsejű énekesét? Ugyan, kérem, hagyjuk ezt! Ez már az új középosztály két alakuló táborának a dolga. A proletáriátus, ha van még, akkor itt lakik ma, a hajléktalanoknak ebben a fűzfabokrok közé menekült táborában. - Egyelőre. De készül már a

törvény rájuk, és talán egészen ki is tiltják őket a fővárosból. És éppen ez mutatja, hogy maga a létük is sokat számít. A parlamentben nincsen még képviselőjük. Sajtójuk viszont van már, és kitermelik lassanként a filozófusaikat és a politikusaikat is. Ha megengeded, most mindjárt be is mutatlak itt az egyiküknek.

„Úr úr”.

Egy kissé viseltes, de kínosan tiszta farmerbe öltözött, frissen borotvált, középkorú úr lép hozzánk az egyik bokor mögül. - Uraim, Önök a *Koldusopera* rongyos seregének vendégei az angyalföldi táborban. Paacock gazda és Brown felügyelő úr éppen egy fontos pártközi egyeztetésen vesznek részt. Ha velem megelégszenek, szívesen elkísérem Önöket a konferencia sátrunkba, és röviden tájékoztatom a munkánkról, életünkről. De engedjenek meg előbb egy, az elhangzott vershez és a beszélgetésükhöz fűzött megjegyzést, amelynek akaratlanul is fültanúja voltam, és amelyhez hasonlót gyakran hallunk itt, a parton időző lakótelepi sorstársaktól is. A költőné kérdésével kapcsolatban Önök József Attilát, magam, szlavista lévén, ha megengedik, Nyikolaj Gogolt idézném: „- *Ne a tükröt okold, ha ferde a képed!*” A mi álláspontunk is az, hogy vajmi keveset tehetnek itt a „nagyokosok”. a szegénység-pszichológusok, akik nagy fekete BMW-iken kiscsibéket, kacsákat és pulykákat hoznak az éhezőknek. – „Nem megenni, nevelni!” Nem hiszünk ebben a Nemzeti Tantervben, és általában, semmiféle átnevelésben. Abban hiszünk, hogy minden rendszert csak a saját sírásói dönthetnek meg. És ez még csak nem is hit kérdése. Nézzenek ránk, itt vagyunk!

Egy ütött-kopott, nagy réz kannában megfőtt eközben a nekünk szánt, illatos török kávé. Vendéglátónk szétosztja az alighanem a moszkvai gyorsvonatról beszerzett füles poharakba, majd így folytatja. - Nem először fordul elő, hogy egy jól szervezett birodalom keleti peremén egy ácsmester fia és néhány tanulatlan tanítvány mondja meg a tutit. – Munka és család, hit és erkölcs, valamint fedél híján, egy lapot adunk ki, és magunk is terjesztjük. És amíg a minket elemző urak egymást bámulják a tévében, idekint mi szorgalmasan írunk és olvasunk. Ehhez persze nemcsak sok szabadidő kell, hanem valamelyes belső szabadság is. Ami nemigen egyeztethető össze az „átmeneti szállások” áporodott levegőjével. (Lásd Petőfi Sándornál: *A kutyák dala* és *A farkasok dala*.) A svájci, német és osztrák kisnyugdíjasoknak mellettünk elhaladó nagy fehér hajóin egészen mást olvasnak, persze. Vidám füttyel köszöntenek, és egymással versengve fényképeznek bennünket. Néha jópofa kis higiénia-csomagokat dobnak ki a partra, amelyeket mi sajátos zászló- és karlendítéssel köszönünk meg. – De jól jönnek azért a mosáshoz és az esti tisztálkodáshoz a Dagály meg az Elektromos leeresztett fürdővizében.

Önöket azonban mindenenk előtt az érdeklő nyilván, hogy kik is ezek a tisztaság és szabadság mániás sírásók, és hogyan kerültek ide. Vegyük talán a legegyszerűbb és talán legtanulságosabb esetet! - 1989-ben összesen 3672 esetben döntött a bíróság arról, hogy a válópert követően melyik szülőnél helyezze el a kiskorú gyermeket. 3463 esetben az anya kapta meg, az apa - 34 ízben. Vagyis, a „pártatlan” bírák még minden tizedik rendszerváltó apukát sem ítélték alkalmasnak - akár csak egyetlen gyermekének - a felnevelésére. Ráadásul, a „meglelt középkorú” férfiak jelentős részét életében már másodszor értékelték le ilyen „pártatlanul”. Ugyanis, az '56-os egyetemistáknak többé már nem mertek fegyvert adni a kezébe. Így aztán, a keresetük 13 százalékát levonták "hadkötelezettségi hozzájárulás" címén. – Forradalmároktól és ellenforradalmároktól, egyaránt. Valamivel később aztán az ilyen levonásokat már hol tartásdíjnak, hol meg fájdalomdíjnak nevezték az ügyintézők. – Egy cinkos összekacsintással, persze.

Az Elvált Apák Érdekvédelmi Egyesülete alapítójának, Kertész Ákos írónak a becslése szerint, közel negyedmillió válási apa él nálunk az utcán. Ezek a családjukon kívül rekedt, de abba - vagy az új családba - kétségbeesetten, minden erejükkel kapaszkodó, jól képzett és jó képességű emberek adják a fedél nélküliek derékhadát. Tehát - nem a buták, garázdák és

munkakerülők. És nem is a megrögzött agglegények és a függetlenségükre kényes, úgy nevezett modern nők. Utóbbiak nem téveszthetők össze az „utcanőkkel” még az utcán sem! Mivel hogy, más az öltözkük, és nem gépkocsival közlekednek. Az utca nem a legalsó fok ma már egyébként sem a társadalmi ranglétrán.

"Utcaképes." Ezzel a "minősítéssel" írják (teszik) ki az átmeneti szállásokról azokat a hajléktalanokat, akiktől meg akarnak, mert meg kell már szabadulni. - Hogy megnyugtassák valahogyan az agyongyötört lelkiismeretüket? Vagy egyszerűen csak tovább akarják, kényszerülnek passzolni a labdát, ki, az utcára? Elbert Márta ilyen című, nagyon tehetséges és tisztességes dokumentum filmjében egy 12 fős cigány családdal történik meg ez. - Elmenekültek a kelet-magyarországi vályog viskóból, amely már-már a fejükre dőlt. A főváros meg nem akarja (nem tudja) befogadni őket. A pesti utcákon ők bizony nem tudnak most túlélni. A mi beteg, előregedett és elszegényedett, füstben és szemétkben fuldokló fővárosunk egyszerűen nem képes ennyi menekült befogadására, bárholnan érkezzenek is.

- Amint látják, még mi, kiköpött pestiek is hullunk, mint ősszel a legyek. - Még a metróban és a hólétől lucskos aluljárókban is. A kukázáshoz és „lomozáshoz” pedig, elég saját nyugdíjasunk meg egyéb járadékosunk van már. Az ebből a helyzetből következő megpróbáltatásokat és feszültségeket, amint a filmben is látjuk, a betelepülni szándékozók nagyobb része nem képes feldolgozni, vagy akár csak - elviselni. Néznek csak ránk szomorúan, és vádlón. Ezek az emberek pedig, éltek valahol eddig is. Szerves részei voltak egy tájnak, egy közösségnek, egy kultúrának, egy országnak. Képviselőt és polgármestert választottak, egészségügyi, szociális és oktatási fejkvótát vettek fel utánuk. - Mielőtt a rendőrök és a hullaszállítók a képbe kerültek, nem kellett volna talán valamit nekik is tenni? (Ha már a "politikai osztály" meg a "gazdasági elit" nem tett, nem tesz semmit.)

Barátunk hirtelen a szájára üt. - Mit is mondok? Dehogynem tesz! Az idei, kivételesen hosszúra nyúló télen már nemcsak a miniszterelnök, de maga a főpolgármester is figyelmeztette az aluljárók lakóit, hogy vonuljanak be szépen a szállásokra. - Ne kényszerítsék rá a BKK fiatal, jóhiszemű vezérigazgatóját, hogy munkaterületté nyilvánítsa, és lezárassa például a Baross téri aluljárót, méghozzá épp a több napig tartó hóviharak idején! De mégiscsak erre kényszerült, szegény. Csoda-e, hogy akkor aztán egyszer csak mindnyájunkat átsorolt az „utcaképes” kategóriába? A főváros egyik legszélesebb és legforgalmasabb terén átvezető, lucskos, csúszós gyalogösvényen kellett csomagjainkkal átcaplatnunk a pályaudvarhoz és a metróállomáshoz a sűrű hóesésben. Lehet persze, hogy közben nagyon sajnált bennünket. Lehet, hogy éppen ezzel érdemeltük ki tőle azt a tapintatos tiszteletet, amellyel újabban megszólít bennünket – a televízióban. Mondom, mindnyájunkat.

Elbert Márta filmjének számomra legszimpatikusabb tette ugyanis, hogy a cigánycsalád hányattatásai mellett, egy „többségi” emberpár sorsát is bemutatja. Persze, ők is "utcaképesek". Csak hát, mind a ketten egy-egy olyan házasságból jöttek, amelyben a másik félnek maradt a lakás. Náluk pedig, mindegyiküknél, egy-egy kiskorú gyermek maradt. És mintha nem tudnák, hogy egy "jó" valóperes ügyvéd kezében súlyosbító körülménnyé, csaknem erkölcsi vétekké alakul át ez a "makacszkodás", mindketten hisznek az újrakezdés lehetőségében még mindig. A férfi igavonó állatként dolgozik egész nap, hogy eltartsa négyüket, este pedig, valamelyik játszótéri padon hajtja álmra a fejét. Hajnalonként a legkülönbözőbb baka-furfangokkal igyekszik aztán rendbe hozni a külsejét, hogy ne tűnjön ápolatlannak a munkahelyén. A válási anya ez alatt a városban bolyong a gyerekekkel. Éjszakára valamelyik panelház tetején, a liftakna felett, abban a kis szerelő kamrában húzzák meg magukat, ahol a távfűtés szivattyúja van. A lakók nem szólnak nekik. De a szövetkezet igyekszik most már bérbe adni gyorsan ezt a helyiséget is.

A film megmutatja, hogy mibe kerül az otthonteremtés egy nem kisebbségi emberpárnak is De, bírják még. Pedig végig kell még, hogy hallgassák a velük "foglalkozó"

politikusok, szociológusok, civil kurátorok és egyéb tiszteletdíjban meg költségtérítésben részesülők nyilatkozatait, ígéreteit és jó tanácsait. És ez az emberpár vállal még egy gyermeket, az ezzel járó további bajokkal együtt. A kismama, aki szült a magyar hazának egy második fiúgyermeket, úgy lép ki a kórház kapuján, hogy egyszerűen, nincs hova mennie. És mégsem hagyja el magát. Még, nem. A lakosság egészségügyi és demográfiai helyzetével foglalkozó statisztikák azt mutatják azonban, hogy egyre többüknek nem megy már. Nemcsak az újrakezdők és egyéb renitensek fáradnak gyorsabban. Sorsukon okulva, a fiatalabbak bátorsága is csappan. Így folyamatosan csökken aztán nemcsak a gyermekek, hanem, egyáltalán, a családalapítók száma is.

- Nagy kár. Mivel a nemzetnek ebben a rétegében is, igen sok a tehetség. Barátunk szétteríti az asztalon a *Fedél nélkül* 20. évfolyamának 493 számát. Az apróhirdetések között olvasom:

„Kertépítés. Vállalunk metszést, megelőző permetezést, kerttervezést, kertépítést, kertrendezést, ásást, fakivágást, kaszálást, füvesítést, öntözőrendszer telepítést.” – 3 név és telefonszám.

„Kedves Olvasó! Vass - Illés Roland vagyok, az 1646-os terjesztő. Megbízható, jó megjelenésű embernek tartanak. Padlás-, pincetakarítást, festést, javító munkát vállalok, és kertész a szakmám Kérem, hívjon bizalommal!” – telefon.

És: „könyv írásához keresek olyan megunt íróeszközt, (írógép, kis laptop), amivel könyvem meg tudnám írni! Kérem, segítsen! Köszönöm.” – telefon.

Ettől ijedtek hát meg a politikai hatalomnak újabban olyan udvarias és tapintatos, meg jótékony urai! Ez a fajta betűvetés jobban idegesíti őket, mint a tudós urak papírjai. Nem is csoda! A lap 9. oldalán a Velencei Bizottság számára készített jelentésről olvashatunk, a hajléktalanság kriminalizálódásáról. De van más is. – „A Hajléktalan Humor fesztivál szervezői (a Magyar Vöröskereszt Fővárosi Szervezete és a Menhely Alapítvány) 'Csöbörből vödörbe' címmel pályázatot hirdetnek 'az élet árnyékos oldalát derűsen ábrázoló' humoros alkotások létrehozására. A zsűri tagjai: Selmeczi Tibor, Nádas György, Varga Ferenc József. – Mindenki pályázhat. - Aki hajléktalan, aki már volt hajléktalan, és aki csak lesz.'”

Na, mondom, ezek nálunk még labdába sem rúghatnának. Mivel nálunk „a pályázaton az vehet részt, aki a XIII. kerületben állandó bejelentett lakcímmel rendelkezik.” – Az echte angyalföldiek. De hát, kik is azok? Valóban a bejelentőlapon múlik a dolog? Vagy lehetne talán a nélkül is? – Mondjuk, Kassák és a munkás avantgard többi nagy művésze? – Töröcsik Mari a *Vasvirág* főszerepében? – A Nemzetiből elűzött Gobbi Hilda és az új, nagy műveinek alap gondolatait rendszeresen a József Attila Színház nézőivel megvitató Ormos Mária akadémikus és a többi szellemi ember, aki Angyalföldön találkozik nap, mint nap a társadalmi valóság tényeivel? – Még az imént említett, az amerikai emigrációban sem ellenünk, sokkal inkább értünk haragvó Kertész Ákos is, a *Makra* és a *Névnep* szerzője? – Zsótér Sándor rendező és Horváth Csaba, a senki mással össze nem téveszthetően angyalföldi Hamlet?

Hamletek.

- Folytatom akkor, veszi át a szót kocogó társam, és, szokása szerint, jó messziről kezdi. – Több, mint egy évtizede, hogy Fukuyama doktor úr kénytelen újabb elemzésekkel árnyalni a történelem végét illető jövendölését. Földrészünk liberális értelmisége pedig, Shakespeare remekművének újabb és újabb olvasatával igyekszik megjeleníteni azt, ami vele és a Világgal történik mostanában. Méltón egészíti ki ezeket a próbálkozásokat John Updike magyarul is megjelent, szép és fontos *Hamlet* könyve. Nem azzal a szándékkal íródott, persze, hogy az esztétikai értelmezésekhez szóljon hozzá. Az író érezhetően nem a vitáink, hanem mi magunk érdekünk, „néma személyek s nézők e darabnál”. Olyan dolgokat derít ki közben mégis, amelyek igencsak megszívlelendők a mindenkori dán udvar számára is. Például, hogy mire is jók itt nálunk ma már ezek a királyok és királyfiak, államfők és miniszterelnökök